

Н. М. ТКАЧЕНКО (канд. пед. наук)
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

СТРУКТУРНА ХАРАКТЕРИСТИКА ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ПРОЕКТУВАННЯ ПОЗАУРОЧНОЇ ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті здійснено аналіз структурних компонентів готовності майбутніх учителів до проектування позаурочної виховної діяльності. Серед них визначено сукупність загальнопедагогічних та спеціальних знань; умінь виконання технологічних дій і операцій проектування; індивідуальних психічних властивостей особистості та професійно значущих якостей вчителя, на формування яких необхідно спрямовувати освітній процес у ВНЗ.

Ключові слова: *готовність до проектування, структура готовності, позаурочна виховна діяльність.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Формування готовності майбутніх педагогів до позаурочної виховної діяльності на етапі підготовки у вищих педагогічних навчальних закладах сьогодні належить до «вузлових» проблем вищої педагогічної школи, вирішення яких вимагає аналізу її стану в сучасній теорії професійно-педагогічної підготовки та з'ясування сутнісного змісту й компонентного складу самої дефініції «готовність до проектування позаурочної виховної діяльності».

Аналіз досліджень та публікацій. Проблему готовності до майбутньої професійної діяльності вчителя досліджують у різних аспектах. А саме: готовність до педагогічної діяльності (Григоренко Л., Кадченко Л., Кондрашова Л., Нізамов Р., Платонов М.), психологічна готовність до діяльності (Левітов Н., Щедриков В.), структура професійно-педагогічної готовності майбутніх фахівців (Богданова І., Заремба Л., Козак М.), сутність готовності студентів до виховної діяльності (Васенко В., Думаєва П., Капська А., Кондрашова Л.). Питання ж готовності до проектування виховної діяльності не набуло значного висвітлення у науково-педагогічних дослідженнях.

Постановка цілей статті. В межах даної публікації буде здійснено аналіз структурних компонентів готовності майбутніх учителів до проектування позаурочної виховної діяльності.

Виклад основного матеріалу.

Показником підготовки майбутнього учителя початкових класів до проектування позаурочної виховної діяльності є його готовність — це складне інтегроване поняття, що передбачає єдність теоретичної, практичної та морально-етичної підготовки майбутнього вчителя початкових класів до здійснення проектування позаурочної виховної діяльності.

В структурному плані в рамках нашого дослідження розглядаємо готовність майбутнього вчителя початкових класів до проектування позаурочної виховної діяльності як сукупність загальнопедагогічних та спеціальних знань; умінь виконання технологічних дій і операцій проектування; індивідуальних психічних властивостей особистості та професійно значущих якостей вчителя.

На основі наукових досліджень, де основою існування готовності до діяльності визначаються узагальнені, систематизовані знання, що являють собою результат пізнання педагогом навчально-виховної дійсності, і виступають як засіб орієнтування, розуміння, передбачення, перетворення, групування і класифікації в процесі проектування діяльності; у системі педагогічних знань, що складають основу готовності до проектування позаурочної виховної діяльності, можна виділити наступні компоненти:

- знання фундаментальних ідей, концепцій, закономірностей і законів функціонування виховних явищ, провідних виховних теорій, основних категорій і понять;
- знання сутності, принципів, змісту, форм, методів і практичного досвіду виховної

роботи;

- знання теорії і основних принципів проектування виховної діяльності;
- прикладні знання технології розробки проекту виховної діяльності;
- знаннями про рівень вихованості і розвитку дітей та об'єктивних вимог суспільства

до особистості,

- знання методів педагогічних досліджень;
- знання цілей і задач виховання, їх історико-педагогічний генезис,
- знання основних нормативних актів, які визначають мету виховання на сучасному

суспільно-політичному етапі;

- знання закономірностей і принципів співробітництва у виховному процесі;

➤ знання змісту та структури виховного процесу, принципів та правил організації діяльності і педагогічного спілкування;

- знання організаційних форм і методів виховної роботи з учнями;

➤ знання динаміки та критеріїв розвитку психічних, моральних, фізичних, фізіологічних якостей і процесів у школярів різного віку;

- знання, які характеризують загальну культуру та наукову ерудицію вихователя.

Ці компоненти знань реалізуються в практичній проектувальній діяльності учителя, органічно входять, складають структурне ядро проектувальних умінь.

Уміння проектувати виховний процес є одним з необхідних умінь учителя, на формування й становлення яких повинна бути спрямована професійна підготовка у вузі.

На основі процедури проектування виховного процесу визначено наступний перелік умінь, що є складовими готовності до проектування позаурочної виховної діяльності:

- уміння аналізувати дані, конкретизувати освітні цілі;
- уміння відбирати матеріал відповідно до поставлених мети і завдань;
- уміння представити навчально-виховний матеріал у вигляді моделей діяльності учнів;
- уміння співвідносити представлену модель діяльності з досвідом життєдіяльності

учнів;

- уміння виділяти можливі технологічні способи навчання й виховання, співвідносити їх з метою, методами, засобами й формами організації навчально-виховного процесу, можливостями учнів;

➤ уміння розробляти кілька варіантів процедур діяльності учнів у процесі їхнього просування на більше високий рівень;

- уміння оцінювати й порівнювати варіанти структури діяльності учнів, вибирати один оптимальний варіант;

- уміння розробляти мотиваційні й індивідуально-розвиваючі ситуації;

➤ уміння визначати структуру діяльності вчителя у відповідності зі структурою діяльності учнів;

➤ уміння підбирати наочні приладдя, роздавальний матеріал, а також аудіо-відео-матеріали;

- уміння оцінювати способи використання зовнішніх умов освітнього процесу;

- уміння здійснювати корекцію структури освітнього процесу;

- уміння розподіляти час кожного етапу в освітньому процесі;

➤ уміння зафіксувати проект освітнього процесу у вигляді документа в письмовій або графічній формі.

До структури готовності майбутнього вчителя до проектування позаурочної виховної діяльності крім знань і вмінь, на наш погляд, доцільним є включення індивідуальних психічних властивостей особистості, оскільки успіхи професійної діяльності не визначаються тільки освіченістю фахівця.

Насамперед, це відкритість свідомості для нового, незвіданого. Проективна свідомість, з одного боку, орієнтована на витяг знання з досвіду, з рефлексії над цим досвідом і діями суб'єкта в його рамках. З іншого боку – здатність породжувати на основі знання, отриманого досвідним шляхом, якісь образи, що виконують випереджальну функцію щодо майбутніх станів об'єктів.

Проектна уява в деякій мірі схожа з творчою уявою, якою володіють художники, поети, композитори, представники інших творчих професій. Однак різниця між ними полягає у «методологічній дисциплінованості». Природа проектної уяви поєднує фантазію з умінням

уявити об'єкт проектування на тлі відразу декількох контекстів, скласти його цілісний контекстний образ. Зокрема, творчі відкриття, що проявляються в ході проектування, відрізняються від осяяння винахідника, що спонтанно проривається з хаосу думок і образів до оптимального рішення завдання, своєю плановістю.

Поєднання у свідомості різних образів стає можливим технологічно при уявному або реальному використанні так званого прийому «екрана», куди проектується відразу кілька наявних зображень, що іноді суперечать один одному. Цим проектна уява відрізняється від «просто» уяви, здатної намалювати якусь одну картину, що відбиває лише авторську точку зору.

Очевидно, що вроджена проектна уява наявна в незначній кількості людей. Причому з віком її формування усе більше ускладнюється в силу нагромадження стереотипів сприйняття й реакцій. Це висуває перед педагогами завдання розвитку й практичного використання даного виду уяви в дітей уже з раннього віку. Для цього існує безліч методів, прийомів, технологій, зокрема технології розвитку латерального мислення, докладно описані Е. де Боне [1].

Із проблемою включення проектною уяви пов'язана педагогічна проблема розвитку й формування культури сприйняття дійсності в рамках проектування. Використання відповідних діагностичних процедур, володіння дослідницькими вміннями дозволяють одержувати адекватне реальності первісне уявлення про сферу проектування.

Особливості проектного мислення проявляються в умінні продумувати майбутнє, використовуючи для цього певні процедури. Зокрема, це стосується структурування й переструктурування інформації про об'єкт, про ситуацію його розвитку, його зовнішні і внутрішні зв'язки, майбутній стан. Є кілька основних типів прояву такого мислення. Серед характеристик, які відповідають за виникнення нових думок, ідей, рішень, особливо виділяють латеральність, критичність, креативність, методологічність, проблемність мислення.

Латеральне (паралельне) мислення призначене для генерування неконкуруючих ідей. Воно здатне пропонувати паралельно різні варіанти розв'язання практичного завдання або теоретичної проблеми, працюючи тим самим у режимі мозкового штурму. Цьому типу мислення можуть бути властиві помилки, але в підсумку воно веде до правильного рішення. Воно допомагає засумніватися в будь-якому висновку, яким би виправданим і обґрунтованим він не здавався.

Критичне мислення є раціональним й продуктивним. Його носій здатен до відсторонення, відчуження від ситуації, від авторитетних думок. Критичне мислення тяжіє до оцінюючої позиції, у якій необхідно виразити своє ставлення до чого-небудь і сформулювати власне судження. Воно засноване на порівнянні й виборі найбільш доцільних і продуктивних варіантів із уже наявних компонентів. Причому критичність у цьому випадку поширюється не тільки на оцінку отриманих даних, але й на власну позицію, на стан проектною готовності, на проектні дії.

Креативне (творче, продуктивне, евристичне) мислення відрізняє пошуковий початок, здатність генерувати ідеї, створювати концепції, сприймаючи явища й процеси навколишньої дійсності в незвичайних поєднаннях, з незвичайної сторони, у новому контексті. Для такого типу мислення характерним є прагнення до пошуку нестандартних підходів у розв'язанні проблеми, переживання задоволення від самого процесу думання над проблемою. Якщо креативність мислення проявляється як здатність породжувати нові ідеї, погляди, підходи до відомої проблеми, то проблемність характеризується вмінням відшукувати й формулювати нові проблеми, а також розпізнавати їх природу.

Проектне мислення носить методологічний характер. У змісті слова «методологія» включено: «знання про спосіб», «усвідомлення шляху», «збагнення методу», яким вивчається й перетворюється дійсність, уміння визначити підстави для діяльності, у даному випадку проектною. Характеристики й функціональне призначення методологічного мислення різноманітні:

- визначає загальні концептуальні підходи й позицію в проектній діяльності (світоглядна функція);
- забезпечує самостійне одержання знань, необхідних для вироблення стратегії й тактики реалізації проекту, полегшує роботу із джерелами інформації; дає можливість самостійного виходу за межі відомого знання, створює передумови до безперервної самоосвіти (дослідницька функція);
- допомагає систематизувати інформацію на єдиній концептуальній основі, у єдиній

логіці; згорнути, зберігати, передавати її іншим (інформаційно-організуюча функція);

- дозволяє узагальнювати, синтезувати знання про об'єкт проектування з різних областей, забезпечуючи вихід на новий рівень осмислення теоретичних і практичних проблем (інтегруюча функція);
- забезпечує випереджальне бачення ситуації проектування, тих труднощів і протиріч, які можуть виникнути в проектній діяльності (прогностична функція);
- допомагає у виробленні цілей і принципів проектної діяльності, визначає цілеспрямованість і стійкість дій (орієнтовно-регулятивна функція);
- уможливорює корекцію своїх дій у проекті, дозволяє усвідомлено вдосконалювати хід проектування (конструктивно-перетворююча функція);
- забезпечує висування нових проблем (оціночно-селективна функція);
- дозволяє виробити критерії й показники оцінки проектних продуктів (пошуково-евристична функція).

У структурі готовності до проектування позаурочної виховної діяльності необхідним є також виділення професійно значущих якостей особистості, формування й прояв яких може бути забезпеченим в умовах вузу. Такими, на наш погляд, є: цілеспрямованість – наявність ясної мети, прагнення її досягти; відповідальність – необхідність, обов'язок відповідати за свої вчинки й дії; зібраність – зосередженість; організованість – пунктуальність; послідовність – уміння додержуватися алгоритму, стандарту; вимогливість – строгість, очікування від людей виконання своїх обов'язків.

Готовність до проектування позаурочної виховної діяльності включає як обов'язковий компонент потреби фахівця у професійному самовдосконаленні. По-справжньому освічений вихователь – це той, хто відчуває потребу постійно поповнювати свої знання, розвивати свої розумові здібності, вміє всебічно користуватися своїми інтелектуальними і творчими можливостями, професійними навичками. Тому в кожного студента необхідно розвивати здібності керувати особистим удосконаленням і вдосконаленням інших, тобто забезпечувати кожному перспективу внутрішнього росту. Це означає не давати студентові готові педагогічні рецепти, а правильно його орієнтувати в самостійних пошуках шляхів професійного становлення, допомагати йому засвоїти думку про необхідність поєднання самовдосконалення з ростом професійної майстерності.

Вказаний набір якостей проявляється в професійно-педагогічній і пізнавальній спрямованості особистості вчителя, характеризує його ставлення до роботи й впливає на ефективність проектувальної діяльності.

Висновки. Саме на формування всіх складових готовності до проектування позаурочної виховної діяльності має бути спрямований освітній процес вищого навчального закладу.

Список використаної літератури

1. Боне Эдвард. Латеральное мышление / Эдвард Боне; [пер. с англ.]. – СПб: Питер Паблишинг, 1997. – 320 с.
2. Григоренко Л.В. Формирование готовности студентов педвуза к профессиональной деятельности в процессе самостоятельной работы: дис.. канд. пед. наук: 13.00.01 / Григоренко Людмила Васильевна. – Кривой Рог, 1991. – 162 с.
3. Думаева П.Д. Подготовка студентов педагогического вуза к воспитательной работе в школе в современных условиях: автореф. дис... канд. пед. наук: спец.: 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования (педагогические науки)» / П.Д. Думаева. – Ростов-на-Дону, 1989. – 19 с.
4. Кондрашова Л.В. Методика подготовки будущего учителя к педагогическому взаимодействию с учащимися: [учеб. пособие] / Лидия Валентинівна Кондрашова. – М.: Прометей, 1990. – 159 с.

Стаття надійшла до редакції 19.10.2012.

Н. Н. Ткаченко. Структурная характеристика готовности будущих учителей начальных классов к проектированию внеурочной воспитательной деятельности.

В статье проанализированы структурные компоненты готовности будущих учителей к проектированию внеурочной воспитательной деятельности. Среди них выделена совокупность

обще педагогических и специальных знаний, умений выполнения технологических действий и операций проектирования, индивидуальных психических особенностей личности и профессионально значимых качеств учителя, на формирование которых необходимо нацеливать учебный процесс в ВУЗе.

Ключевые слова: *готовность к проектированию, структура готовности, внеурочная воспитательная деятельность.*

N. Tkachenko. Structural Characteristics of Future Primary School Teachers' Readiness for Planning Out-of-Class Educational Activities.

The readiness for planning out-of-class educational activities is defined in the article as the indicator of training future primary school teachers for this activity.

The structural components of primary school teachers' readiness for planning out-of-class educational activities are analyzed in detail. These components are the following: general educational and special knowledge, skills of planning technological acts and operations, personal psychological peculiarities and qualities of a teacher.

General knowledge is considered to be the basis of primary school teachers' readiness for planning out-of-class educational activities. This knowledge is implemented in teachers' practical activity and makes up the structural core of projecting skills.

Taking into account the procedure of planning educational process we suggest a list of skills, which are the components of primary school teachers' readiness for planning out-of-class educational activities. The most important of them are:

- *ability to analyze data, specify educational goals;*
- *ability to select material according to the goals and objectives;*
- *ability to represent educational material in the form of patterns of students' activity;*
- *ability to highlight possible technological methods of training and education;*
- *ability to evaluate and compare structure of students' activity;*
- *ability to correct educational process;*
- *ability to distribute time for each stage of the educational process; etc.*

So the educational process at high school should be aimed at forming all the structural components of primary school teachers' readiness for planning out-of-class educational activities.

Key words: *readiness for planning, structure of readiness, out-of-class educational activities.*